Це був кінець. Субєнков пройшов довгий шлях поневірянь і жахіть, повертаючись до європейських столиць, як повертається додому голуб, але тут, за тридев'ять земель, у Російській Америці[29], цей шлях перервався. Сидячи в снігу зі зв'язаними за спиною руками і чекаючи, коли його почнуть піддавати тортурам, він з цікавістю дивився, як кремезний козак, розпростертий перед ним на снігу, корчився від болі і стогнав. Чоловіки кинули бити велетня і віддали його на поталу жінкам. Несамовиті крики бідолашного засвідчили, що своєю диявольською жорстокістю представниці слабкої статі навіть перевершили чоловіків.

Субєнков спостерігав за розправою, і його проймав дрож. Надто довго ніс він своє життя у власних руках виснажливим шляхом від Варшави до Нулато[30], щоб тремтіти від сцени вбивства. Але він терпіти не міг тортур. Проти них протестувало все його єство. І цей протест, у свою чергу, спричинявся не лише тим, що внаслідок тортур він зазнає болю, а й тим, що завданий біль зробить із нього жалюгідне видовище. Він виглядатиме просто огидно. Померти хоробро і красиво, з глузливою посмішкою на вустах — ото було б здорово! Але втратити самовладання, верещати і белькотіти, як мавпа, коли твою душу рвуть на шматки пазурі нестерпного болю, перетворитися на примітивну тварину — це було просто жахливо.

Шансу втекти він не мав. Від самого початку, коли ним заволоділа полум'яна мрія про незалежність Польщі, він став іграшкою в руках Долі. Від самого початку — у Варшаві, в Санкт-Петербурзі, в сибірських копальнях, на Камчатці, на хитких кораблях бандитів, що торгували хутром, — Доля вела його до цієї розв'язки. Ясно, що саме такий кінець призначався йому в похмурих підвалинах світу. Йому — поету, художнику і мрійнику, такому вишуканому і чутливому, вразливими нервами, ледь прикритими ніжною шкірою. Його ще не було на світі, а Доля визначила, що цей тремтливий вузол трепетних нервів, які становили його сутність, буде приречений жити в жорстокій та кричущій дикості і померти в цьому краю полярної ночі, у цьому похмурому закапелку за краєм світу.

Субєнков зітхнув. Бідолаху, якого на його очах перетворили на жалюгідну твариноподібну істоту, звали Великий Іван — Іван-здоровань, чоловік без нервів, чоловік із заліза, козак, що став морським розбійником. Він був флегматичний, як віл, з нервовою системою настільки примітивною, що те, що було сильним болем для звичайної людини, було для нього як ледь відчутний лоскіт. Та ці індіанці з Нулато змогли-таки намацати нерви Великого Івана і відшукати їхнє коріння в його тремтячій душі. Неможливо було повірити, що людина може стільки винести й досі залишатися живою. Іван-здоровань розплачувався за примітивний устрій своєї нервової системи. Він уже прожив удвічі більше, аніж будь-хто інший на його місці.

Субєнков відчув, що більше не може терпіти страждань кремезного козака. Чому ж Іван не помирає? Якщо цей несамовитий крик не припиниться, то він просто збожеволіє. Але коли він припиниться, то настане його черга. А на нього вже чекав Якага. Он він стоїть, уже зараз вишкіряється від передчуття насолоди. Це той Якага, котрого він ще на тому тижні виштовхав із форту і на чиєму обличчі залишив слід від собачого батога. І от тепер цей Якага сам займеться ним. Можна було не сумніватися, що цей індіанець приберігав для нього найдобірніші тортури, найвитонченіші знущання. Ось Іван зойкнув іще несамовитіше — то, мабуть, до нього застосували одну із саме таких тортур. Індіанки, що схилилися над козаком, зі сміхом позадкували і захоплено заляскали в долоні. Субєнков, побачивши, яке жахіття вони сотворили, почав істерично реготати. Індіанці спантеличено поглянули на нього — і чого б ото йому сміятися? Але Субєнков не міг зупинитися.

Стоп, так не годиться, подумав він, з трудом беручи себе в руки, і судомні скорочення м'язів поволі стихли. Він відчайдушно спробував подумати про щось інше і почав прокручувати в пам'яті своє життя. Йому пригадалися батько й мати, маленький плямистий поні і вихователь-француз, який вчив його танців і потайки дав почитати затерту книжечку з творами Вольтера. У його пам'яті знову постали і Париж, і похмурий Лондон, і веселий Відень, і Рим. Знову перед його очима з'явилося несамовите товариство відчайдушних молодиків, які мріяли, як і він, про

незалежну Польщу з королем на троні у Варшаві. Так, так — саме тоді і почався його довгий шлях. Що ж, він протримався довше за інших. І, починаючи з двох своїх соратників, страчених у Санкт-Петербурзі, Субєнков почав вести відлік смертям цих відчайдушно хоробрих людей. То одного забили до смерті наглядачі в тюрмі, то один пропав на окропленому кров'ю шляху, по якому довгими місяцями вели до Сибіру бунтівників козаки-конвоїри, всіляко над ними знущаючись і всіляко мордуючи. Їх завжди супроводжувала варварська жорстокість — брутальна, тваринна жорстокість. Один за одним помирали вони — від пропасниці, у копальнях, під батогом. Двоє останніх загинули в бою з козаками, і лише йому одному пощастило дістатися до Камчатки із вкраденими документами та грошима одного подорожнього, якого він покинув помирати на снігу.

Скрізь була одна лише варварська жорстокість. Усі ці роки, коли серце його линуло до художніх студій, театрів та світських прийомів, його оточувало дикунство й жорстокість. Чужою кров'ю він купив собі життя. Всі убивали, бо вбивство було чимось природним. Він теж убив того мандрівника, щоб заволодіти його паспортом. Свою здатність виживати він довів тоді, коли за один день убив на дуелях двох російських офіцерів. Йому довелося проявити себе для того, щоб завоювати місце серед бандитів-хутровиків. За те місце йому довелося повоювати. Позад нього лишився тисячолітній шлях через усю Росію та Сибір. Через ці безкрайні простори тікати він не міг. Єдиний шлях до втечі лежав попереду: через похмуре, вкрите льодом Берингове море — і до Аляски. Та цей шлях привів його від дикунства до ще страшнішого дикунства. На вражених цингою кораблях бандитів-хутровиків, без їжі та без води, шарпані безконечними штормами того буремного моря, люди легко перетворювалися на тварин. Тричі відпливав він на схід від Камчатки. І тричі, після неймовірних страждань та поневірянь, уцілілим мандрівникам доводилося повертатися назад. Шлях для втечі був закритий, а повернутися назад він не міг, бо там на нього чекали копальні та батіг.

І знову — вчетверте і востаннє — відплив Субєнков на схід. Він був серед тих, хто відкрив славнозвісні Тюленячі острови, але він не

повернувся з першовідкривачами на Камчатку, щоб розтринькати там у безумних оргіях виручені за хутро величезні гроші. Він поклявся, що ніколи не повернеться. Він знав, що мусить іти вперед, якщо хоче дістатися до омріяних і дорогих серцю європейських столиць. Тому він перейшов на інший корабель і залишився в новій, похмурій і незвіданій країні. Його товаришами і компаньйонами стали мисливці-слов'яни, російські авантюристи, монголи, татари і сибірські аборигени. Разом з тими проклав він по трупах дикунів Нового світу свою криваву дорогу. Вони вирізали цілі села за відмову платити данину хутром; а їх, натомість, убивали і грабували корабельні команди. Якось з одним фіном вони були єдиними, хто вцілів після такої різанини. Цілу зиму провели вони в голоді і холоді на безлюдному Алеутському острівцеві, а наступної весни їм випав один шанс із тисячі, і вони врятувалися на іншому кораблі хутровиків, який випадково зайшов на цей острів.

Але завжди і повсюдно оточувало його жахливе варварство й дикунство. Переходячи з корабля на корабель і щоразу відмовляючись повернутися, він пристав до судна, яке мало йти на південь до нових незвіданих берегів. Але по всьому узбережжі Аляски їм траплялися лише натовпи дикунів-індіанців. Кожна якірна стоянка серед рясно натиканих прибережних островів або під похмуро нависами стрімчаками континенту означала або шторм, або сутичку з індіанцями. То здіймався буревій, загрожуючи їм загибеллю, то припливали каное з виючими та волаючими тубільцями з бойовими фарбами на обличчі, яким не терпілося скуштувати куль морських розбійників. І вони пробивалися все далі й далі на південь, до омріяного міфічного краю Каліфорнії. Казали, що там можна натрапити на іспанських авантюристів, що проникли туди з Мексики. Субєнков покладав надії на цих іспанців. Якщо втекти і приєднатися до них, то решта справи зробилася б набагато легше: рік чи два — яка різниця, — і він дістанеться до Мексики, а там на корабель — і до Європи. Але іспанці їм не траплялися. А зустрілася їм та ж сама непроникна стіна з місцевих дикунів. Мешканці цього закапелку світу, розфарбувавшись для війни, завжди відганяли їх від берега.

Насамкінець, коли корабель оточили індіанці і більшість команди загинула, їхній ватажок припинив подальші пошуки і повернувся на північ.

Минули роки. Коли будувався Михайлівський редут, він служив під началом Тебенкова. Два роки провів Субєнков у краю Кускоквім. Два літа підряд, у червні місяці, йому довелося бути старшим у затоці Коцебу. В ту пору року там збиралися різні племена для обміну товарами. Там можна було знайти і плямисті шкури сибірських оленів, і бивні морських ссавців з островів Діомеда, і тюленячі шкури з бурунів Арктики, й екзотичні кам'яні ліхтарі невідомого походження, що їх племена купували і перепродавали одне одному, а одного разу серед товарів навіть трапився мисливський ніж англійського виробництва. Субєнков знав, що такі зібрання були справжнісінькою школою географії. Бо там він зустрічав ескімосів із затоки Нортона, з острова Кінг Айленд та острова Святого Лаврентія, з мису Принца Уельського та з мису Барроу. Ці місця в ескімосів мали інші назви, і відстані між ними вимірювалися днями.

Дикуни-торговці прибували з обширного регіону, а якщо врахувати кам'яні ліхтарі та сталеві ножі, то обмін товарами охоплював іще ширший регіон. Субєнков займався тим, що залякував, хитро умовляв та підкупав. До нього приводили кожного приїжджого, що прибув здалеку, і кожного представника племені, про яке він іще не знав. І Субєнков чув розповіді про численні та небачені небезпеки, про диких звірів, войовничі племена, непроходимі ліси та височенні гірські кряжі. Але кожне з цих оповідань несло в собі чутку або байку про білошкірих людей з блакитними очима та русим волоссям, які билися, як дияволи, і скрізь та завжди шукали хутро. Вони були десь на сході, далеко-далеко на сході. Ніхто їх не бачив. Про них просто ходили чутки.

То була важка школа. Не можна як слід навчитися географії через посередництво невідомих діалектів та з темних мізків, що плутали факти з вигадками і вимірювали відстань кількістю "ночівель", тривалість яких варіювалася залежно від важкості шляху. Та нарешті промайнула чутка, яка вселила в Субєнкова впевненість. Ці блакитноокі люди жили на сході,

на великій ріці, що називалася Юкон. На південь від Михайлівського редуту впадала в море ще одна велика ріка, відома росіянам під назвою Квікпак. Подейкували, що насправді ці дві ріки — то одна й та сама річка. Субєнков повернувся до Михайлівського. Цілий рік збирав він експедицію, що мала пройти по ріці Квікпак. Тут дав про себе знати такий собі Малаков, російський метис. Він зголосився вести найвідчайдушніших і найжорстокіших авантюристів, справжнісіньких виродків з пекла, які потрапили на Аляску з Камчатки. Субєнков став його помічником. Пройшовши звивистим лабіринтом дельти Квікпаку, вони дісталися перших низьких пагорбів на його північному березі, а потім у шкіряних каное, доверху завантажених товарами та набоями, пройшли півтисячі миль, долаючи течію, швидкість якої сягала п'яти вузлів. Річка була від двох до десяти миль завширшки і багато сажнів[31] завглибшки. Малаков вирішив спорудити в Нулато форт. Та Субєнков закликав іти далі. Але потім швидко погодився залишитися в Нулато. На порозі була довга зима, і краще було залишитися і перечекати. А на початку наступного літа, коли зійде крига, він втече і сам пробереться вверх по Квікпаку до торговельних пунктів Гудзон Бей Компані. До Малакова не дійшли чутки, що Квікпак — це той самий Юкон, а Субєнков йому не казав.

І почали вони зводити форт. Споруджувався він за допомогою невільницького труда. Ярусні стіни укріплення поставали під зітхання й стогони індіанців з Нулато. На їхні спини падав батіг, який тримала залізна рука морських розбійників. Дехто з індіанців тікав. Коли втікачів ловили, то їх повертали назад і розпинали перед фортом, де вони та їхні родичі мали змогу пересвідчитися в дієвості батога. Двоє померли під його ударами, інші ж на все життя лишилися каліками, а решта добре засвоїли урок і більше не намагалися втекти. Коли форт закінчили, вже зривався перший сніг, і незабаром мав початися сезон заготівлі хутра. На плем'я наклали важку данину. Знущання та побиття батогом продовжувалися, а щоб данину платили охочіше, жінок та дітей тримали заручниками і поводилися з усією притаманною бандитам-хутровикам жорстокістю.

Що ж, вони посіяли кров, а тепер настав час збирати врожай. Форт було зруйновано. При світлі спалахів пожежі, яка поглинула його, індіанці вирізали половину бандитів. Друга половина загинула під тортурами. Залишився тільки Субєнков та Великий Іван, якщо оту жалюгідну ниючу і стогнучу істоту в снігу іще можна уло назвати Великим Іваном. Субєнков спіймав на собі погляд Якаги, який^ радісно вишкірявся, передчуваючи насолоду помсти. Його не можна було сплутати ні з ким іншим, бо на його обличчі й досі було видно слід від удару батога. Зрештою, Субєнков ні в чому його не винуватив і чудово його розумів, але його вернуло від думки про те, що з ним може утнути цей індіанець. Він хотів був звернутися до Макамука, великого вождя, але внутрішній голос запевнив його, що це благання буде марним. Потім він подумав: а може, розірвати узи і загинути в бою? То була б швидка й легка смерть. Але він був не в змозі розірвати узи. Бо надто вже міцними були ці мотузки зі шкури оленя. Субєнков лихоманково розмірковував над способами порятунку, і на думку йому спала одна ідея. Він кивнув Макамуку, щоб привели перекладача, який знався на місцевому діалекті.

— О Макамуче, — сказав Субєнков. — Я не готовий померти. Я — велика людина, і помирати для мене є дурістю. Та я насправді і не можу померти. Бо я — не такий, як оця дохлятина.

З цими словами він підійшов до стогнучої істоти, яка колись була Великим Іваном, і злегка презирливо копнув ногою.

— Я — надто мудрий, щоб померти. Ось послухай, у мене є чудодійне зілля. Один я знаю його секрет. І якщо я не помру, то поділюся цим зіллям з тобою.

— А що це за зілля? — суворо спитав Макамук.

— Це зілля непросте.

Субєнков на мить замислився, наче поборюючи своє небажання розкривати таємницю.

— Гаразд, я розповім тобі. Якщо краплину цього зілля втерти у шкіру, то вона стане твердою як скеля, міцною як залізо, і жоден ніж та жодна шабля не зможуть її ані порізати, ані пробити. Її не зможе пошкодити найсильніший удар, завданий ріжучою зброєю. Проти неї тесак буде як шматок глини, і тільки; об неї затупляться леза всіх ножів, що ми вам привезли. Що ти даси мені за таємницю цих ліків?

— Я подарую тобі життя, — відповів Макамук через перекладача.

Субєнков глузливо розсміявся.

— І ти будеш рабом у моєму домі, поки не помреш.

Поляк розсміявся ще глузливіше.

— Розв'яжи мені руки і ноги, а потім поговоримо, — сказав він.

Вождь зробив знак; коли Субєнкова розв'язали, він скрутив цигарку і закурив.

— Це — дурна розмова, — сказав Макамук. — Такого зілля немає. Не може бути. Жодне зілля не встоїть проти гострого леза.

Вождь не вірив, але все одно видно було, що він вагався. Надто вже багато бачив він різних диявольських штучок у бандитів-хутровиків. Ці штучки дійсно працювали, і тому він сумнівався.

— Я подарую тобі життя, і ти не будеш рабом, — оголосив Макамук.

— Мені потрібно більше.

Субєнков вів свою гру так спокійно, наче торгувався за лисячу шкуру.

— Це — чудодійне зілля. Багато разів рятувало воно моє життя. Мені потрібні сани і шестеро твоїх мисливців. Вони поїдуть зі мною по річці й охоронятимуть мене, аж поки до Михайлівського редуту не залишиться одна ночівля шляху.

— Ти мусиш залишитися тут і навчити нас усіх своїх диявольських хитрощів, — почулася відповідь.

Субєнков знизав плечима і замовк. Видихнувши цигарковий дим у морозне повітря, він з цікавістю поглянув на те, що лишилося від велетня-козака.

— А отой шрам! — раптом вигукнув Макамук, показуючи на шию поляка, де виднівся синюватий шрам від ножового удару, отриманого в одній із бійок на Камчатці. — Значить, твоє зілля не годиться. Воно не встояло проти леза ножа.

— Того удару завдав мені дуже сильний чоловік, — пояснив Субєнков і на мить замислився, лихоманково міркуючи, що сказати. — Сильніший за тебе, сильніший за твого найдужчого мисливця, сильніший за мене.

Він знову доторкнувся кінчиком мокасина до козака. Той являв собою жахливе видовище, але якимось чином в його скаліченому та пронизаному болем тілі іще жевріло життя, не бажаючи його покидати.

— До того ж те зілля було заслабким. Бо в тих краях немає тих ягід, які потрібні для його виготовлення. А у ваших краях я бачив багато таких ягід. Тому тут моє зілля буде сильним.

— Я дозволю тобі спуститися по ріці, — сказав Макамук. — Я дам тобі сани і мисливців, які тебе охоронятимуть.

— Ти довго думаєш, — холодно відповів поляк. — Ти образив моє зілля тим, що не прийняв відразу мої умови. Попереджаю, тепер я вимагатиму більше! Мені потрібно від тебе сто бобрових шкур. (Макамук презирливо гмикнув.) І сто фунтів сушеної риби. (Макамук ствердно кивнув, бо риби було повно і вона була дешева.) Я хочу двоє саней: одні для мене, а другі — для мого хутра і риби. І ти мусиш повернути мені мою гвинтівку. Якщо така ціна тебе не влаштовує, то незабаром вона зросте іще більше.

Якага підійшов до вождя і щось йому шепнув.

— Але ж як я дізнаюся, що твоє зілля — справжнє?

— Дуже просто. Спочатку я піду в ліс…

І знову Якага щось прошепотів вождю, і той підозріло скривився.

— Можеш послати зі мною двадцять мисливців, — вів далі Субєнков. — Мені ж треба буде назбирати ягід та корінців, щоб зробити з них зілля. А потім, коли ти даси мені сани, завантажиш їх рибою та шкурами бобра і вибереш шістьох мисливців, що зі мною поїдуть, усе буде готове. Я втру зілля собі в шию і покладу голову на отой дубок. Після цього найдужчий з твоїх мисливців візьме сокиру і тричі рубоне мене по шиї. Можеш сам тричі вдарити мене сокирою по шиї.

Макамук аж рота роззявив, упиваючись розповіддю про найновіше чудодійне зілля бандитів-хутровиків.

— Але спершу, — поспіхом додав Субєнков, — у проміжку між ударами мені треба буде знову намазуватися зіллям, бо сокира гостра і я не хочу схибити.

— Ти отримаєш усе, що хочеш! — скрикнув Макамук, похапливо погоджуючись на висунуті умови. — Давай починай робити своє зілля.

Субєнкову вдалося приховати свою радість. Він грав відчайдушно сміливу гру, і в ній не мало бути жодного проколу. Він заговорив, і в його голосі прозвучали викличні й бундючні нотки:

— Ти довго думаєш. Ти знову образив моє зілля. І щоб залагодити цю образу, ти віддаси мені свою дочку.

З цими словами Субєнков показав на дівчину, огидне косооке створіння з величезним вовчим зубом. Макамук розізлився, але поляк лишився незворушним. Він скрутив і запалив іще одну цигарку.

— Поспішай, — погрозливо мовив Субєнков. — Якщо ти не погодишся, то я вимагатиму ще більше.

У тиші, що запала навкруги, похмурий північний пейзаж зблякнув перед його очима, і він ще раз побачив свою батьківщину і Францію, а коли його погляд знов упав на дівчину з вовчим зубом, то йому пригадалася інша дівчина — співачка й танцюристка, яку він зустрів, коли юнаком приїхав до Парижа.

— А навіщо тобі дівчина? — спитав Макамук.

— Я хочу взяти її з собою, — відповів поляк, критично оглянувши дочку вождя. — Вона стане мені доброю дружиною, і я вважаю для себе честю породичатися з тобою в обмін на моє зілля.

І знову згадав він ту співачку й танцюристку і почав мугикати пісню, якої вона його навчила. Він знову пережив своє життя. Але якось відсторонено і безпристрасно, переглядаючи закарбовані в пам'яті картини свого життя так, наче то були картини із життєвої книги чужої людини. До тями його привів голос вождя, який різко порушив тишу і змусив його здригнутися.

— Я на все погоджуюся, — сказав Макамук. — Дівчина поїде разом з тобою. Та знай, що я сам рубону тебе тричі по шиї.

— Але дивись — перед кожним ударом я намащуватимусь своїм зіллям, — попередив його Субєнков, удаючи погано приховане занепокоєння.

— Можеш намащуватися перед кожним ударом. Ось мисливці. Вони підуть з тобою і приглядатимуть, щоб ти не втік. А тепер іди в ліс і збирай своє зілля.

Пожадливість поляка переконала Макамука в тім, що чудодійне зілля і справді існує. Бо що іще могло спонукати чоловіка, на якого впала тінь смерті, так нахабно торгуватися й набивати ціну?

— Але як же я зможу тоді прикінчити його? — спантеличено дивувався Макамук. — Це зілля не дозволить мені його вбити.

— Буде якась частина тіла, яку він не намаже, — пояснив йому Якага. — От через неї ми й уб'ємо його. Наприклад, через вухо. Чудово: в одне вухо ми вштрикнемо спис, а з другого витягнемо. Або в очі. Напевне, зілля дуже пекуче, і він не зможе намастити ним свої очі. Вождь кивнув.

— Ти такий мудрий, Якаго. Якщо він не придумає якихось нових диявольських хитрощів, то ми обов'язково знищимо його.

Субєнков не став гаяти часу на приготування інгредієнтів і назбирав усього, що траплялося під руку: глиці ялини, вербового лика, трохи березової кори і трохи лохини, яку змусив мисливців викопати з-під снігу. Кілька мерзлих корінців довершили його колекцію, і він повів мисливців назад до стоянки.

Макамук і Якага сіли навпочіпки біля нього, запам'ятовуючи кількість та види інгредієнтів, що їх Субєнков кидав у казанок з киплячою водою.

— Дуже важливо першою кинути лохину, — пояснив він. — А, забув іще одне. Там має бути чоловічий палець. Гей, Якаго, дай мені відрізати твій палець.

Але Якага сховав руки за спину і перелякано скривився.

— Лише мізинець — і все, — благально попрохав його Субєнков.

— Якаго, дай йому свій палець! — наказав Макамук.

— Так тут же й так багато пальців валяється довкола, — невдоволено прогарчав Якага, показуючи на останки двох десятків замордованих людей, що валялися довкола в снігу.

— Це має бути палець живої людини, — заперечив поляк.

— Тоді ось тобі палець живої людини. — І, широким кроком підійшовши до козака, Якага відрізав його палець.

— Він же ще живий, — безапеляційно сказав він і кинув у сніг Субєнкову під ноги свій кривавий трофей. — До того ж це хороший палець, бо великий.

— Без заклинання, яке я над ним промовлю, це зілля буде безсилим, — пояснив поляк. — У цьому заклинанні — його найбільша сила. Ось бачите, зілля вже зварилося.

— Вимовляй своє заклинання неквапливо, щоб ми могли його запам'ятати, — наказав Макамук.

— Тільки після випробування. Коли сокира тричі відскочить від моєї шиї, я розкрию вам таємницю свого заклинання.

— А що як зілля виявиться поганим? — занепокоєно поцікавився Макамук.

Субєнков люто визвірився на вождя.

— Моє зілля не буває поганим. Але якщо трапиться інакше, то зробите зі мною те, що зробили з рештою. Різатимете мене шматочками, як різали он його. — І з цими словами він показав на козака. — Зілля вже охололо. Дивіться, зараз я натру ним шию і скажу закляття.

І з поважним виглядом, повторюючи речитативом перші рядки "Марсельєзи", Субєнков ретельно втер собі в шию смердюче зілля.

Його акторську гру раптом перервали вигуки. То велетень-козак, в останньому припливі своєї могутньої життєвої сили, звівся на коліна. Індіанці в захваті загукали, засміялися і заплескали в долоні, а він сіпався в снігу потужними конвульсивними рухами.

Від такого видовища Субєнкову стало зле, але він узяв себе в руки й удав, що розсердився.

— Так не годиться, — сказав він. — Прикінчіть його, а вже опісля випробуємо зілля. Гей, Якаго, зроби так, щоб він замовк.

Поки Якага виконував його побажання, Субєнков повернувся до Макамука.

— І май на увазі: ти мусиш ударити дуже сильно. Це ж не дитячі іграшки. Візьми сокиру і рубони отой дубок, щоб я переконався, що ти можеш рубонути по-дорослому.

Макамук зробив, як йому сказали. Він ударив двічі: точно і сильно, відрубавши при цьому від дубка велику тріску.

— От і добре, — мовив поляк. Озирнувшись, він побачив навкруг себе коло дикунських облич. Якимось чином вони символізували для нього ту стіну варварського дикунства, що завжди оточувала його відтоді, як царська поліція заарештувала його у Варшаві. — А тепер візьми сокиру, Макамуче, і так і стій. Я ляжу. Коли підніму руку — рубай, губай щосили. І дивись, щоб позаду тебе нікого не було. Моє зілля добре, і сокира, відскочивши від шиї, може вирватися з твоїх рук і когось ударити.

Субєнков поглянув на сани у собачій упряжці, завантажені хутрами та рибою. Його гвинтівка лежала поверх бобрових шкур. Біля саней стояли шестеро мисливців, що мали супроводжувати його як охоронці.

— А де дівчина? — обурився поляк. — Посадовіть її на сани, поки не почалося випробування.

Коли його вимогу виконали, Субєнков ліг на сніг і поклав голову на дубок. Відполірована сталь блискавкою промайнула у повітрі, на невловиму мить зависла над головою у Макамука і з усього розмаху опустилася на оголену шию Субєнкова. Легко пройшовши крізь плоть та кістку, сокира глибоко врубилася в деревину. Ошелешені дикуни побачили, як голова поляка відскочила аж на ярд від тіла, з якого бризнув фонтан крові.

Запала отетеріла тиша, і до їхньої свідомості почало потроху доходити, що ніякого зілля не було. Бандит-хутровик просто перехитрував їх. Один він з усіх полонених спромігся уникнути тортур. Заради цього він і почав свою гру. Здійнявся оглушливий регіт. Макамук осоромлено опустив голову. Бандит пошив його в дурні. Вождь втратив лице перед усіма своїми людьми. І вони реготали над ним, не перестаючи. Макамук відвернувся і похнюплено побрів геть. Він збагнув, що відтепер він ніколи не буде Макамуком. Відтепер його зватимуть Пошитий у Дурні. Історія його ганьби залишиться з ним до самої смерті. І ця історія про те, як бандит знайшов легку смерть під сокирою Пошитого у Дурні, завжди ходитиме від одного табірного вогнища до другого, коли

племена збиратимуться весною на лосося або влітку для обміну товарами.

І йому вже чулося, як якийсь молодий нахаба питає: "А хто такий був Пошитий у Дурні?" "А, Пошитий у Дурні… — пролунає у відповідь. — Та це отой, кого звали Макамуком ще до того, як він відрубав голову бандиту-хутровику".